

ASİKÂR SIR

MEKÂN KARŞI SANAT
TARİH 10 MAYIS - 21 MAYIS 2019

AŞIKÂR SIR

MEKÂN KARŞI SANAT
TARİH 10 MAYIS - 21 MAYIS 2019

SERĞİ VE KONUŞMA PROGRAMI

AŞIKÂR SIR

---

10 Mayıs Cuma

19.00 // Açılış - Kokteyl

Mekân: Karşı Sanat - *Aznavur Pasajı, 6. Kat, Beyoğlu, İstanbul*

Karşı Sanat, Pazar günleri dışında her gün 10.00 - 19.00 saatleri arasında açıktır.

HAKİKAT İÇİN UMUT VAR MI? KAFKASLAR, ORTA DOĞU VE KUZAY AFRİKA'DA ZORLA KAYBETMELER VE KAYIP KİŞİLER

---

17 Mayıs Cuma

18.00 // Panel - Kitap Tanıtımı

- Gülseren Yoleri, İnsan Hakları Derneği (Türkiye)
- Mona Nassereldin, Act for the Disappeared (Lübnan)
- Özgür Sevgi Göral, Hafıza Merkezi (Türkiye)
- Shadi Sadr, Justice for Iran (İran)
- Shirin Jetha (Kıbrıs)
- Tatiana Chernikova, Human Rights Center 'Memorial' (Rusya)
- Nadia Kornioti (Kıbrıs)

Mekân: Yapı Kredi Kültür Sanat - *İstiklal Caddesi No: 161, Beyoğlu, İstanbul*

Hafıza Merkezi, geçmişte yaşanan ağır hak ihlallerine ilişkin hakikatleri ortaya çıkarmaya, toplumsal hafızayı güçlendirmeye ve bu ihlallerden etkilenenlerin adalete erişmelerine katkıda bulunmak amacıyla kuruldu. Merkez olarak ağır insan hakları ihlalleri, soykırımlar ve savaş suçlarına odaklandığımız çalışmalarımızda kurulduğumuz günden bu yana somut olarak ‘zorla kaybetmelerin’ belgelenmesi üzerine çalışıyoruz.

Belgelemeye, yaşanmış olan felaketin kaydını tutmaya yönelik çalışırken biz de birçok insan hakları kuruluşu gibi önemli ölçüde toplumsal bilimler ve hukukun yönetsel araç gereçlerini kullanıyoruz. Öte yandan tanıklık etmenin ve anlatmanın kelimelerle olduğu kadar görsellikle de ilişkisi olduğunu biliyoruz. Bazen felaketin hakikatini en az yazılı metinler kadar, hatta onlardan da çarpıcı bir biçimde görsellikle anlatabiliriz. Biz de Hafıza Merkezi olarak bir süredir tanıklık etme ve anlatma çabalarımızı görselliğin gücünü daha çok kullandığımız yeni üsluplarla desteklemeye çalışıyoruz.

Böyle bir çabanın sonucu olan *Aşikâr Sır*’ın hikâyesi 2017 yılında düzenlediğimiz bir çalışma toplantısıyla başladı. Bu toplantıda güncel sanatlar, tasarım, yazılım gibi farklı disiplinlerden insanlarla bir araya gelmiş, katılımcılara “zorla kaybedilenlerin hakikatini nasıl anlatırız?” sorusunu sormuştuk. İşte *Aşikâr Sır*’ın tohumu Anıl Olcan’ın bu sorumuza verdiği yanıtla atılmış oldu. Anıl o gün önerdiği fikrin nüvesini şöyle anlatmıştı:

“Zorla kaybetme pratiğinin mağdurun varlığına ve oradalığına yaptığı saldırıya karşı vesikalık temsilleri mermer taşlara basarak kayıpları gündelik hayata tekrar çağırmayı amaçlıyorum.”

Dünyada *Aşikâr Sır* gibi anma pratikleri geçmişte yaşanmış büyük felaketlerde geniş toplumsal kesimlerin sorumluluğunu tartışmaya açma işlevine sahiptirler. Belki herkes bu ihlalleri gerçekleştiren örgüt ve faillerin isimlerini veya öldürme şekillerini bilmez ancak devletin belli bir coğrafya ve kesime karşı kullandığı şiddet fazlasını bilir. Hannah Arendt, Nihai Çözüm’ün teklif edildiği ülkelerle ilgili aynı şeyin başka yerlerde de olabileceği savına karşı çıkar ve bunun aslında her yerde gerçekleşmediğini söyler. Bahsettiği bu fark kimi toplumlarda bu şiddet fazlasına yönelik itirazıdır.

Hafıza Merkezi olarak biz de itirazımızı yaşananları belgeleyerek ve kaydını tutarak gerçekleştirmeye çalışıyoruz. *Aşikâr Sır* bizim için bu itirazı bu sefer sanatın dolayımı ile dile getirdiğimiz bir çaba. Pek çoğu bir mezar hakkından dahi mahrum olan kaybedilenlerin anısını bu sergi ve mermer anıtla kalıcılaştırmaya çalıştık. Bu çabanın hem bu suçun bir daha yaşanmaması adına geçmişte işlenmiş bir devlet suçunun hatırlanmasına hizmet etmesini, hem de belki bir gün bir anıt olarak geçmişle hesaplaşmada yer almasını dileriz.

Hakikat Adalet Hafıza Merkezi

NİSYANA DİRENEN TAŞLAR

Kimsesizler mezarlığının suratımıza patlaması üstünden yıllar geçti. Gözaltında kayıp edilenlerin simge ismi Hasan Ocak'ın işkenceyle paramparça edilmiş cesedi, ailesinin ısrarlı takibi sonucu kimsesizler mezarlığında bir rakamın altına gömülü bulunmuştu. Katilleri defin işlemleri sırasında orada bulunmamıştı elbet. Onlar, o gencecik kumral delikanlıya insanın hayal gücünü zorlayacak, tarihin en şanlı işkence geleneklerini kuskandıracak bir çeşni sunduktan sonra ölü bedenini Beykoz ormanına atıvermişti. Bir vatandaş tarafından orada bulunup, adli tıptan sahipsiz damgası yiyerek kimsesizler mezarlığına havale edildiğini yoksul kayıtlardan öğrendik. İtilip kakılmayı, gözaltına alınmayı, milli düşman ilan edilmeyi göze alan ailesinin inatçı çabaları sonucu izi bulundu. Hasan'ın kız kardeşinin dile getirdiği dehşet, bir televizyon programında mahcup bir kameranın saptadığı bölük pörçük görüntüler, o güne kadar orta sınıf duyarlığımıza kayıtlı haliyle acıklı, biraz da romantik bir son durak olan kimsesizler mezarlığını bambaşka bir gerçekliğe oturtuverdi. Kimsesizler mezarlığı, hepimizi her an yutabilecek bir tehdide dönüştü. Adeta bir kıyımdan artakalan toplu mezarlık. Doksanlı yılların başından itibaren gelişigüzel rakamlarla adlandırılıp üst üste, yan yana gömüliveren, kimliği meçhul varsayılanların çoğunluğu doğal olmayan yollarla ölüme yakalanmıştı. Yani, işkenceden geçmiş, paralanmış, katledilmişlerdi. Hasan, kimsesiz değildi. Ailesi, onun ölüsünü bularak son yirmi yılda binlercesi kayda geçmiş kayıpların ailelerinin gerili tutulduğu çarmıhtan indi.

İnsanların devlet eliyle toplu olarak kayıp edilmelerinin ilk örneği, 7 Aralık 1941 tarihinde Nazi Generali Wilhelm Keitel'in emriyle başlatılan operasyon. Binlerce direnişçi, Nazi işgali altındaki Avrupa'ya gözdağı vermek, her türden direnişi sindirmek amacıyla gece yarılarında toplanıp kayıp edildi. Operasyonun adı, "Gece ve Sis"ti. Gece ve sis, faşizmin şiirinde, geceye kayıp et ve belirsizliğin sisiyle sarmala anlamına geliyordu.

Ama Hannah Arendt'in altını çizdiği gibi, Nazilerin, muarızlarının 'adsız sansız, sessiz sedasız ortadan kaybolmasını sağlamaya yönelik çabaları boşunaydı. Çünkü her zaman geriyeye hikayeyi anlatacak birileri kalacaktı.

Daha sonra 60'larda Guatemala ve Brezilya'da binlerce insan kayıp edildi. 73 darbesinden sonra Şili'de yüzlerce insan kayıp edildi. Pinochet, Arjantin generallerine el verdi. 76 darbesinden sonra Arjantin'de binlerce muhalif kayıp edildi. Sivil yönetime geçildikten sonra kimi itirafçı generallerden, kayıp edilen insanların büyük bir kısmının iğnelere uyuşturulup uçaklardan okyanusa atıldığını öğrendik.

Türkiye Cumhuriyeti tarihi de 1980 yılından bu yana, 90'larda yoğunlaşarak, insanları kayıp etmenin vahşetiyle şan aldı. Geceye tenezzül etmeyen adamlar, çoğunluk gündüz vakti insanları arabalarına tıkıştırıp götürdü. Sise güvenleri sonsuzdu. Hiçbir mahkemede terlemeyeceklerini, kullandıkları yöntemleri ele vermek zorunda kalmayacaklarını düşünüyorlardı besbelli. Uğursuz tarihimiz maalesef onları haklı çıkardı.

Hiç değilse şunu bildiğimizi itiraf edelim: Belleksiz toplum yoktur. Çocuklarını kurban etmeyi göze alan; yoksulluk, çaresizlik, cehalet gibi erdemlere sarılarak katliamların üstünden 'aman, bir tatsızlık çıkmasın' duygusuyla atlayıveren toplumlar vardır.

Bir insanı kayıp etmek, işkence tarihinde varılan son nokta. Zulmün en katmerlisi. Kayıp edilenin dünyayla bütün bağlarını koparmak, en ufak bir umut kırıntısına yer bırakmamak. Onu, dünyanın kaydından düşürmek. Yapayalnız bırakmak. Ardında kalanı, yakınlarını ise kendi umutlarıyla boğmak. Kendi umutlarıyla cezalandırmak. Bildiği, hazır olduğu hiçbir duyguya soluk aldırmayan bir mahpusluğa itmek.

Sevdiği, artık tanımadığı bir dünyada yaşamaktadır. Adetlerini, kurallarını bilmediği bir dünyada. Gündelik hayatın ayrıntıları; günü gün, geceyi gece kılan ufak şeyler incitmeye başlar. Her şey, beklemenin gergin durağanlığına yazılır. Bütün yaşamsal eylemler askıya alınır. Sevdiğinin hayatından ne kadar umudunu kesse de, bir yanıyla; o mucizelere inanan, onu insan kılan yanıyla beklemeyi sürdürür. Konuştuğum bir ana, on beş yıl sonra dahi araba süren gözlüklü bir delikanlı gördü mü, yüreği hop ediyordu. İnsanları kendi umutlarına asıp, kendi umutlarıyla tüketmek, vahşetin en gözü kanlısı.

Bir zamanlar gördüğüm kayıp yakınlarının hemen hepsi oğullarının, kızlarının, kardeşlerinin yaşadığından ümidi kestiklerini söylüyorlardı. İnsan kalabilmek için. Sabahleyin oturup kahvaltı edebilmek için. Para kazanmak için, akşamları televizyon karşısında kestirebilmek için, evi temiz tutabilmek için, komşuları ziyaret edebilmek için. Umutsuzca bir çabayla umutlarının kalmadığını söylüyorlardı. Hayatta kalabilmek için. İnsan kalabilmek için. Onlarla konuşurken, Melih Cevdet Anday'ın iki dizesi dönüyordu durmadan kafamda, iki çelik vida gibi: "Umudumuz sabrın tutamadığı ırmak/ Umutsuzluğumuz insan kalmak içindi."

Cumartesi Anneleri, haftalarca coplanarak, gözaltında dayak yiyerek Galatasaray'da toplandı. Artık oraya ayak basmaları yasak. Artık kayıpları; gözaltına alındığı bilinen, görülen, ama yetkililerce reddedilen; nefretle parçalanmış bedenleri kim bilir hangi ırmak yatağına, hangi ormana, hangi çukura atılmış olanları bize hatırlatacak kimse kalmadı orada. Elllerinde oğullarının-kızlarının çoğunluk yoksul bir fotoğrafçı dükkanında çektirilmiş soluk vesikalıklarından büyütülmüş suretleriyle, binlerce yıl yaşlanmış analar, babalar oturmuyor Galatasaray Lisesi'nin önünde. Onlar, belki hâlâ rüyalarında, kayıp evlatlarının bir akşam vakti hiçbir şey olmamış gibi kapıyı çalverdiğini görüyor. Sevdiğinin ölümünün yasını bile tutmasına izin verilmemiş, kimseden hesap soramayacağını bilerek hayatta kalanlar.

Öte yanda, bir yakını kaybolmadığı için şükrederken her geçen gün kaybettikleri artan insanların toplumu.

Karanlık aralanmadı daha.

İşte bu taşlar, örtbas edilen, hiç yaşanmamışçasına kaydı silinen hayatların dünyamızda bıraktığı uğultulu boşluk üstüne nasıl yeni bir hayat kurabileceğimizi düşünerek yontuldu. Umudun miyimintiliğine asılmadan bu boşluğa nasıl hayatımız kılabileceğimizi tartmaya çalışarak.

Nisyana direnen taşlar, bunlar.

Hatırlıyoruz, biliyoruz, hesabını soracağız diyen taşlar.

Yıldırım Türker

ANIL OLCAN

Zorla kaybedilenlerin vesikalik fotoğraflarının basılı olduğu mermer taşlar.

Mermer üzerine cyanotype baskı.

5,5 x 7,5 cm yüzey, 5, 10 ve 15 cm yükseklik.

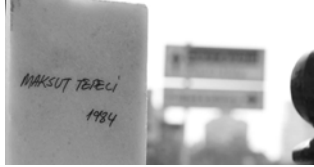
Fotoğraflar Asya Leman

ASYA LEMAN

Anıl Olcan'ın zorla kaybedilenlerin fotoğraflarını bastığı mermer taşları, kaybedilenlerin İstanbul'da alındıkları yerlerde gösteren video.

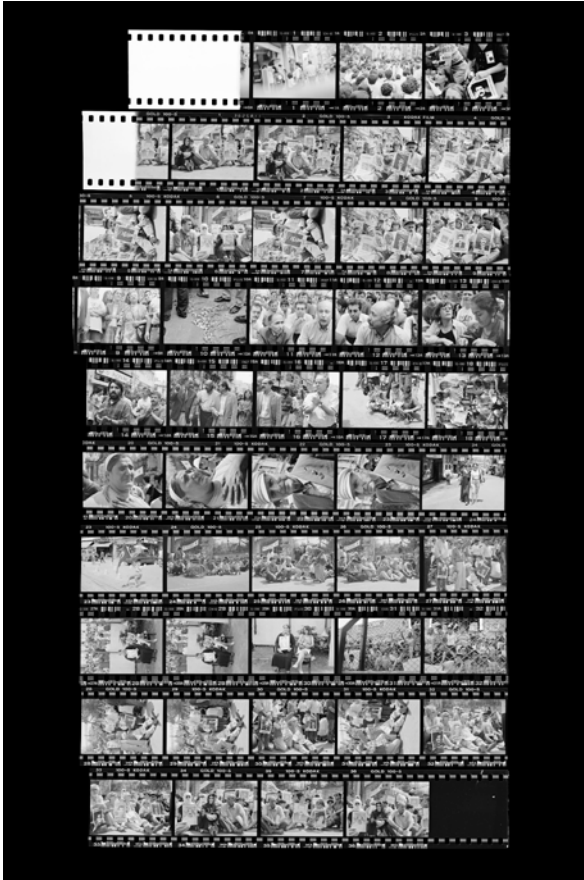
Video.

HACER FOGGO

Hacer Foggo'nun 90'lı yıllarda zorla kaybedilenlerin mücadele sürecine eşlik ettiği fotoğraflarından bir seçki.

Kontak baskı.

MERT KAYA

Hafıza Merkezi'nin zorla kaybedilenlerin yakınlarıyla yaptığı görüşmelerden Cumartesi Anneleri/İnsanları eylemlerine dair görüşlerin derlendiği, Galatasaray ve toplanılan diğer meydanların hafızasına dair video.

Video.

HAFIZA MERKEZİ

Hafıza Merkezi'nin zorla kaybedilenlerin yakınlarıyla yaptığı görüşmelerin kayıtlarından oluşan 12 video.

Video.

HAFIZA MERKEZİ

Kelimelerin zorla kaybedilenlerin dünyasındaki anlamlarını paylaşan stickerlar.

Sticker.

HAFIZA MERKEZİ
#HafızayGörmek

beden

~~«Can varıkların maddi bölümü, vücut.»~~ Türkiye'de zorla kaybedilen 500 kişiden yalnızca 21'i kişiye dair bulunabilen, bu insanların cansız varıklarının maddi bölümü.**

*tdk.gov.tr adresinden alınmıştır. ** Hafıza Merkezi'nin düzenlediği, bilgileri veri tabanında bulunan kayıtlar belirlidir.

HAFIZA MERKEZİ
#HafızayGörmek

haber

~~«Bir olay bir kişi üzerine edinilen bilgi, haber.»~~ *Leyle*

Türkiye'de zorla kaybedilenler hakkında yakınlarının çoğu zaman sahip olmadığı şey.

*tdk.gov.tr adresinden alınmıştır.

HAFIZA MERKEZİ
#HafızayGörmek

kapı

~~«Bir yere girip çıkarken geçilen ve açılıp kapanma düzeni olan darar veya bölme açıklığı.»~~

Yakınları zorla kaybeden insanların, yıllar geçmesine rağmen geri gelecek umuduyla kilitledikleri, her çıktığında "Belki bir haber gelmiştir" diye açtıkları şey.

*tdk.gov.tr adresinden alınmıştır.

Teşekkürler

Alper Çağan Arslan
Asena Günal
Aslı Çetinkaya
Avrupa Birliği Sivil Düşün Programı
Ayşenaz Toker
Berke Baş
Billur Turan
Cansın Yurdakalan
Deniz Tekin
DEPO
Eda Yiğit
Ezgi Bakçay
Feyyaz Yaman
Friedrich Ebert Stiftung Türkiye Ofisi
Hollanda Konsolosluğu
Moiz Zilberman
Nazım Hikmet Richard Dikbaş
Selen Çatalyürekli
Selin Özdamar
Sevim Sancaktar
Yıldırım Türker
Zilberman Galeri

Broşür

Aylin Güngör
Ekin Sanaç

HAKİKAT ADALET HAFIZA MERKEZİ
TRUTH JUSTICE MEMORY CENTER

hakikatadalethafiza.org

KARŞI
SANAT ÇALIŞMALARI

Aznavur Pasajı, 6. Kat, Beyoğlu, İstanbul